

Андибур Олена
ст. гр. ФУПОМ-22
Тернопільський національний економічний університет
oandibur@mail.ru
Науковий керівник – д.е.н., професор Кізіма Т.О.

ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОЇ ПОВЕДІНКИ ДОМОГОСПОДАРСТВ

Новітнє розуміння фінансової поведінки домогосподарств в сучасних умовах пов'язане із відмовою від позиціонування людини як «оптимізуючого раціоналізатора», що стало можливим завдяки розвитку теорії інституціоналізму (у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.) та безпосередньо виникненню концепції поведінкових фінансів, яка сформувалась в 70-80-их роках ХХ ст. Обидва підходи базуються на тому, що поведінку людини не слід аналізувати лише на основі раціональності у зв'язку з тим, що в сучасному економічному середовищі існують такі поняття як альтернатива вибору, невизначеність та ризик, масштабність і складність інформації, обмеженість когнітивних здібностей людини, негативний досвід, взаємодія з іншими учасниками фінансових відносин. Як наслідок, принцип раціональної оптимізуючої поведінки витіснили такі принципи поведінки індивідів, як: орієнтація на середню думку, життєрадісність та оптимізм, звички, обмежена або процедурна раціональність, звичаї, рутини, які більш реально відображають мотивацію поведінки суб'єктів як сукупності взаємопов'язаних, причинно-спонукальних та детермінуючих факторів (потреби, інтереси, бажання, мотиви), які й визначають характер та направленість людської діяльності [1, с. 142].

Необхідно зазначити, що фінансова поведінка домогосподарств, як відносно новий об'єкт сучасних досліджень вітчизняної фінансової науки, упродовж останніх років привертає увагу дедалі більшої кількості учених. Принагідно відмітимо, що за умов командно-адміністративної системи господарювання вивчення фінансових відносин у цій сфері в теоретичному, та і практичному аспектах, не становило особливого інтересу. Адже на той час не існувало повноцінного фінансового ринку, легітимних валютних відносин, різноманіття форм власності (у тому числі й індивідуальної) тощо. Водночас за умов формування нового інституціонального середовища ринкової економіки вивчення аспектів фінансової поведінки значно актуалізується [2, с. 165].

Відтак, детальніше зупинимося на характеристиці основних теоретичних підходів до визначення сутності фінансової поведінки домогосподарств в сучасній науковій літературі.

На наш погляд, надто узагальненими є підходи до трактування поняття «поведінка» авторами Великого тлумачного словника сучасної української мови, котрі поведінку трактують як «сукупність чиїх-небудь дій і вчинків» [3, с. 932]. Виходячи з такого розуміння, фінансову поведінку домогосподарства, на наш погляд, можна визначити як сукупність дій та вчинків його членів в процесі перерозподілу фінансових ресурсів, що спрямовані на максимізацію доходів, оптимізацію витрат та раціоналізацію заощаджень.

Вітчизняний учений Т. Єфременко визначає фінансову поведінку населення як «форму діяльності індивідів і окремих соціальних груп на фінансовому ринку, пов'язану з перерозподілом грошових ресурсів, зокрема з їх інвестуванням» [2, с. 167]. Однак, підтримуючи розкриття змісту фінансової поведінки через діяльність індивідів і окремих соціальних груп на фінансовому ринку, ми водночас вважаємо, що поза увагою автора залишаються не лише особливості формування і реалізації дохідної та споживчої поведінки (як важливих складових фінансової поведінки), а й окремі сегменти фінансового ринку, що мають відношення до ощадно-інвестиційної поведінки населення (зокрема, ринку фінансових послуг, дорогоцінних металів, страхового ринку).

Аналогічне трактування наводить І. Ломачинська, стверджуючи, що фінансова поведінка домогосподарств – це «дії населення на фінансовому ринку щодо перерозподілу та інвестування грошових ресурсів» [1, с. 143]. При чому, на думку автора, така поведінка визначається ціннісними орієнтаціями, стандартами споживання, стратегіями оптимізації фінансового вибору, ступенем раціональності або ірраціональності при прийнятті рішень, відношенням до фінансової інформації, державними та фінансовими інститутами, очікуваннями, ризиками й гарантіями фінансової безпеки. Саме ці характеристики, на думку науковця, в подальшому визначають процеси акумуляції та використання фінансових ресурсів населення, процес трансформації заощаджень домогосподарств в інвестиції; інституційну структуру фінансових посередників; структуру гарантій та інструментів страхування ризиків; вибір інструментів страхування ризиків; вибір інструментів стимулювання участі населення в інвестиційному процесі тощо [1, с. 143].

Український учений А. Вдовиченко стверджує, що під фінансовою поведінкою слід розуміти «вибір (схильність) населення щодо використання власних фінансових ресурсів в цілях споживання, заощадження в організованій або неорганізованій формі» [4, с. 155].

Однак поза увагою автора залишається дохідна поведінка населення як важлива компонента фінансової поведінки.

На нашу думку, надто узагальненими є підходи до трактування фінансової поведінки В. М'яленком, який визначає її як систему розподілу отриманих доходів, зокрема: витрати, види заощаджень, схильність до нагромадження, кредити, борги [5, с. 301].

В. Суркін зазначає, що фінансова поведінка населення є похідною величиною від його матеріального забезпечення – з одного боку, та від стану економічного середовища і адекватності в ньому домогосподарств – з іншого [6, с. 82].

Є. Галішнікова розглядає фінансову поведінку як поведінку домогосподарств або індивідів, пов'язану з отриманням і витрачанням грошових коштів. При цьому науковець зауважує, що фінансова поведінка домогосподарств – це різноманітні види фінансової активності громадян, до яких відносять: фінансове планування, мінімізацію ризиків, заощадження, інвестиції, страхування, кредитно-позичкову поведінку, купівлю та продаж товарів і послуг поза фінансовими інститутами, здійснення розрахунково-касових операцій тощо [7, с. 133]. Загалом погоджуємося з означеним підходом, оскільки він суттєво деталізує тлумачення фінансової поведінки.

На наш погляд, заслуговує на увагу визначення фінансової поведінки, дане А. Шабуною та Г. Белеховою, які вважають, що фінансова поведінка – це особливий різновид економічної поведінки, пов'язаної з поведінкою населення на ринку фінансових продуктів і послуг, що передбачає мобілізацію, перерозподіл та інвестування грошових ресурсів населення, які є в їхньому розпорядженні. Водночас під фінансовою поведінкою зазначені вчені розуміють різноманітні види фінансової активності громадян: заощадження, інвестиції, страхування, позичково-кредитна поведінка, пенсійні програми [8, с. 70]. Однак поза увагою науковців залишилася фінансова діяльність, спрямована на максимізацію доходів домогосподарства.

Таким чином, можемо стверджувати, що кожен науковець має власні підходи до трактування фінансової поведінки, що свідчить про неоднорідність, складність та унікальність цього економічного феномену. Безперечно, кожне з наведених визначень має право на існування, оскільки акцентує увагу на найважливіших, на думку конкретного автора, аспектах формування та реалізації фінансової поведінки індивідів [9, с. 105].

На наш погляд, фінансову поведінку населення слід трактувати як діяльність членів домогосподарств, пов'язану із створенням та розподілом фінансових ресурсів, в результаті чого відбувається формування відповідних фондів грошових коштів (індивідуальних та спільних фондів

споживання, резервного фонду, фонду заощаджень тощо) та їх використання на певні цілі. Вважаємо, що наведене визначення заслуговує на увагу, оскільки забезпечує різні підходи до розуміння цього складного явища.

Література:

1. Ломачинська І. А. Оптимізація фінансової поведінки домогосподарств у трансформаційній економіці України / І. А. Ломачинська // Економічний простір. – 2011. – № 49. – С. 141-149.

2. Єфременко Т. Фінансова поведінка населення України / Тетяна Єфременко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2002. – № 2. – С. 165-175.

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. – 1736 с.

4. Вдовиченко А. М. Фінансовий потенціал населення: нові можливості інноваційного розвитку економіки України : монографія / А. М. Вдовиченко. – Ірпінь: Національний університет ДПС України, 2012. – 225 с.

5. М'яленко В. В. Психологічна структура фінансової поведінки молоді / В. В. М'яленко // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина української держави: Зб. наук. праць: статті за заг. ред. М. М. Слюсаревського. – К.: Міленіум, 2007. – Вип. 5-6. – С. 300-308.

6. Суркин В. В. Трансформация финансового поведения домохозяйств в условиях рыночной экономики / В. В. Суркин // Ученые записки. Роль и место цивилизованного предпринимательства в экономике России. – 2009. – Вып. XVI. – С. 81-91.

7. Галишнікова Е. В. Финансовое поведение населения: сберегать или тратить / Е. В. Галишнікова // Финансовый журнал. – 2012. – № 2. – С. 133-140.

8. Шабунова А. А. Экономическое поведение населения: теоретические аспекты: Препринт / А. А. Шабунова, Г. В. Белехова. – Вологда: ИСЭРТ РАН, 2012. – 134 с.

9. Шаманська О. Фінансова поведінка домогосподарств: сутність, мотиви, види та чинники / Олена Шаманська // Вісник ТНЕУ. – 2014. – № 2. – С. 104-111.